

Ольга АВРАМОВА,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
та процесу Харківського національного університету внутрішніх справ

ДОГОВОРИ З ПОСТАЧАННЯ ТА РОЗПОДІЛУ ПРИРОДНОГО ГАЗУ

Сучасні реалії судової практики, фактичних правовідносин навколо постачання та розподілу природного газу як для населення, так і окремих юридичних осіб є невтішними для практикуючих юристів. Це викликано тим, що виграти справу у «газовому спорі» практично неможливо. Захист прав споживачів у правовідносинах з постачання та розподілу газу має певні труднощі, які, зокрема, пов'язані із складністю правового регулювання, його постійними змінами. І тому окремі юристи невтішно зазначають, що при переведенні «газового питання» у політичну площину ст. 3 Конституції України перестав враховуватися. Але це думки. Для захисту прав, інтересів суб'єктів-споживачів на ринку газу необхідно чітко розуміти види правовідносин, їх правову регламентацію, умови договорів та відповідальність за зобов'язальними відносинами із постачання та розподілу газу. У зв'язку з чим звернемось до їх визначення.

І. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОСТАЧАННЯ ТА РОЗПОДІЛУ ПРИРОДНОГО ГАЗУ

Регулювання правовідносин постачання та розподілу природного газу поділяється на нормативне та індивідуальне. Нормативне регулювання скла-

дається з таких актів: Законів України «Про житлово-комунальні послуги» (редакція 2018 р. вводиться в дію з 1 травня 2019 р.) [1], «Про ринок природного газу» [2], Кодексу газорозподільних систем [3], Правил постачання природного газу [4] та Типового договору постачання природного газу побутовим споживачам [5], затверджених постановами Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг тощо. Індивідуальне правове регулювання виникає на підставі договорів про приєднання до газопровідної системи, розподілу газу та постачання газу. Ці договори можуть укладатися як самостійні на підставі індивідуальної оферти, та як публічні договори. Правило індивідуальної оферти може бути поширено виключно для споживачів, які отримують житлово-комунальні послуги для власного споживання, які визначені законом України «Про житлово-комунальні послуги». Така можливість визначена ч. 4 ст. 13 Закону України «Про житлово-комунальні послуги», зокрема: з пропозицією про укладання договору про надання комунальних послуг або внесення змін до нього може звернутися будь-яка сторона, надавши письмово другій стороні проект відповідного договору (змін до нього),

МЕН №5 (101), жовтень, 2018 р.

складений згідно з типовим договором. Якщо протягом 30 днів після отримання проекту договору (змін до нього) виконавець комунальної послуги, який одержав проект договору (змін до договору) від споживача не відмовився від пропозиції споживача та не припинив надання відповідної послуги, то договір вважається укладеним у редакції, запропонованій споживачем [1] (вводиться в дію з 01.05.2019 р.). Відмова споживача від послуги є підставою для припинення надання комунальної послуги, з обов'язком сплати за фактичне споживання послуги. З цього випливає, що споживач може також визначати власні умови договору.

Укладання публічних договорів з розподілу та постачання газу відбувається на підставі заяви-приєднання до умов типового публічного договору розподілу, постачання природного газу (для споживача, що не є побутовим або є побутовим). Наявність публічних договорів у сфері газопостачання означає, що норми, які пропонуються виконавцем послуги, є імперативними та практично не можуть бути змінені. Імперативність правил укладання договорів у цій сфері пов'язана з тим, що: 1) надання послуги може бути при наявності технічної можливості забезпечення газом споживача; 2) лише виконавець може визначати можливість та технічні умови постачання газу; 3) зацікавленість держави у правовідносинах розподілу постачання газу.

II. УЧАСНИКИ ПРАВОВІДНОСИН ПОСТАЧАННЯ ТА РОЗПОДІЛУ ПРИРОДНОГО ГАЗУ

Учасники правовідносин постачання та розподілу природного газу визначаються нормативними актами:

1. За договором про надання житлово-комунальних послуг з постачання

та розподілу природного газу сторонами будуть виступати виконавець та споживач. Пунктом 1 ч. 2 ст. 6 Закону України «Про житлово-комунальні послуги» визначено, що виконавцями послуг з постачання та розподілу природного газу є постачальник, який на підставі ліцензії провадить діяльність із постачання природного газу, та оператор газорозподільної системи, до якої приєднані об'єкти газоспоживання споживача [1]. З цього випливає, що виконавцями житлово-комунальних послуг є постачальник та оператор. Споживачами послуг будуть індивідуальний або колективний споживач (ОСББ).

2. У Законі України «Про ринок природного газу» закріплені такі суб'єкти: замовник (фізична або юридична особа, яка на підставі договору замовляє певний вид послуг); вразливі споживачі; побутовий споживач; споживач; захищені споживачі; оператор газорозподільної системи; оператор установки LNG; оптовий покупець; оптовий продавець; постачальник «останньої надії»; постачальник природного газу; суб'єкт ринку природного газу [2].

3. У пункті 2 Правил постачання природного газу закріплено, що дія цих Правил поширюється на постачальників, споживачів природного газу — фізичних осіб (побутових споживачів), фізичних осіб — підприємців, юридичних осіб та Операторів ГРМ/ГТС [4].

4. Згідно з п. 3 Кодексу газорозподільних систем: «дія цього Кодексу поширюється на операторів газорозподільних систем, замовників доступу та приєднання до газорозподільної системи, споживачів (у тому числі побутових споживачів), об'єкти яких підключені до газорозподільних систем, та на їх постачальників» [3].

З наведеного випливає, що сторонами договору постачання та розподілу газу є виконавець (постачальник та оператор

газорозподільної системи) та споживач (побутовий та непобутовий).

III. ВИДИ ДОГОВОРІВ ПОСТАЧАННЯ ТА РОЗПОДІЛУ ГАЗУ

Постачання та розподіл газу є різними послугами. Вони мають взаємозв'язок у векторі задоволення потреб споживача щодо отримання газу. Тому для споживання газу необхідно укласти декілька договорів або приєднатися заявою до договору, що має публічну оферту. Це договір на приєднання до газорозподільної системи, договір розподілу природного газу та договір постачання природного газу. Первинно правовідносини з розподілу та постачання газу виникають при технічній можливості приєднатися до газорозподільної системи та юридичного оформлення такого приєднання.

Договір на приєднання до газорозподільної системи / договір на приєднання — письмова угода між оператором газорозподільної системи та замовником послуги з приєднання, яка визначає їх правовідносини під час виконання приєднання об'єкта замовника до газорозподільної системи, яка на законних підставах перебуває у власності чи користуванні (у тому числі в експлуатації) оператора газорозподільної системи). Невід'ємною частиною договору на приєднання є технічні умови приєднання. Технічні умови приєднання включають ситуаційний план (ескізне креслення) розміщення ділянки газопроводу, на якому встановлюється точка приєднання та визначається прогнозована точка вимірювання (місце встановлення вузла обліку).

Оператор газорозподільної системи зобов'язаний розміщувати на своєму веб-сайті інформацію про умови приєднання до газорозподільної системи,

що на законних підставах перебуває в його власності або користуванні (у тому числі в експлуатації), та методологію встановлення плати за приєднання до газорозподільної системи (абз. 2 ч. 1 глави 1 розділу V Кодексу газорозподільних систем) [4]. Таке розміщення інформації цілком відповідає умовам публічної оферти, а тому на цей договір поширюються вимоги, визначені ст. 633 Цивільного кодексу України, зокрема умови публічного договору встановлюються однаковими для всіх споживачів, крім тих, кому за законом надані відповідні пільги [6]. Відмова з боку оператора від укладання договору можлива, якщо існує фактична відсутність або недостатність вільної потужності на об'єктах газорозподільної системи, у тому числі при замовленні тиску газу для потреб об'єкта замовника понад 1,2 МПа.

Юридичне значення договору приєднання полягає в тому, що за його допомогою можна встановити правомірність приєднання до газопровідної системи, умови приєднання. Наявність неправомірного приєднання до системи є підставою для притягнення особи, що неправомірно відбирає газ, до відповідальності, зокрема адміністративної, яка встановлена ст. 101, ст. 103¹ Кодексу про адміністративні правопорушення [7].

Варто розрізняти правовідносини щодо первинного приєднання до газорозподільної системи та правовідносини, за яких споживача вже приєднано до газопровідної системи (це буде доступ до газорозподільної системи). Доступ споживачів, у тому числі побутових споживачів, до газорозподільної системи для споживання природного газу надається за умови та на підставі договору, укладеного між споживачем та оператором розподілу природного газу.

Договір розподілу природного газу — правочин, укладений між оператором газорозподільної системи та споживачем (у тому числі побутовим споживачем) відповідно до вимог Кодексу газорозподільних систем, згідно з яким забезпечується фізична доставка природного газу, належного споживачу, та/або цілодобовий доступ об'єкта споживача до газорозподільної системи. Сторонами договору є оператор ГРМ та споживач. Предметом цього договору є платна послуга з розподілу природного газу з дотриманням належного рівня надійності, безпеки, якості та величини тиску природного газу, що надає можливість забезпечення цілодобового доступу споживача до газорозподільної системи в межах приєднаної потужності його об'єкта і розподіл (переміщення) належного споживачу (його постачальнику) природного газу газорозподільною системою з метою його фізичної доставки до межі балансової належності об'єкта споживача. Цей договір укладається за формою Типового договору розподілу природного газу, затвердженого постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 30.09.2015 № 2498 [8]. Характеристики цього договору такі: це договір приєднання, укладається на невизначений строк, є публічним договором.

Приєднання до цього договору відбувається на підставі заяви приєднання. Це письмова заява-приєднання споживача до умов цього договору, складена відповідно до вимог Кодексу газорозподільних систем, що містить персоналізовані дані щодо споживача та його об'єкта та є невід'ємною частиною цього Договору.

Обов'язковою умовою надання споживачу послуги з розподілу природного газу є наявність у споживача об'єкта,

підключеного в установленому порядку до газорозподільної системи оператором ГРМ. Споживач має право здійснювати відбір/споживання природного газу з газорозподільної системи за умови включення його до Реєстру споживачів будь-якого постачальника у період фактичного відбору/споживання природного газу, що в установленому Кодексом газотранспортної системи порядку підтверджується оператором газотранспортної системи до початку такого періоду.

Юридичне значення договору розподілу природного газу полягає в тому, що лише за його наявності споживач має право укласти договір про постачання природного газу.

Договір постачання природного газу. Постачання природного газу побутовим споживачам здійснюється за договором, який має відповідати типовому договору постачання природного газу побутовим споживачам, що затверджується Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг та оприлюднюється в установленому порядку. Постачання природного газу постачальником «останньої надії» (визначений Кабінетом Міністрів України постачальник, який не має права відмовити в укладенні договору постачання природного газу на обмежений період часу) здійснюється на підставі договору, який має відповідати типовому договору постачання природного газу постачальником «останньої надії», що затверджується Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг. Договір постачання природного газу постачальником «останньої надії» є публічним. Споживач має право самостійно обирати постачальника природного газу. Варто підкреслити, що сьогодні в Україні внаслідок технічних властивостей

ностей газопровідних систем кожним споживачем обирати постачальника газу нема можливості, однак це цілком поширена практика в європейських країнах.

Для укладення договору постачання природного газу споживач має надати постачальнику такі документи: заяву про укладення договору, в якій зазначити свій персональний ЕІС-код та очікувані об'єми (обсяги) споживання природного газу на період дії договору; належним чином завірену копію документа, яким визначено право власності чи користування на об'єкт споживача; копії документів на право укладання договору, які посвідчують статус юридичної особи чи фізичної особи — підприємця та уповноваженої особи на підписання договору, та копію документа про взяття на облік у контролюючих органах; довідку (акт звірки розрахунків) про відсутність простроченої заборгованості споживача за поставлений газ перед діючим постачальником за поставлений природний газ, підписану діючим постачальником (за його наявності) (п. 4 розділу II Правил постачання газу) [4].

У разі звільнення займаного приміщення та/або остаточного припинення користування природним газом споживач зобов'язаний повідомити постачальника та оператора ГРМ/ГТС не пізніше ніж за 20 робочих днів до дня звільнення приміщення та/або остаточного припинення користування природним газом та надати заяву про розірвання договору і здійснити оплату всіх видів платежів, передбачених відповідними договорами, до вказаного споживачем дня звільнення приміщення та/або остаточного припинення користування природним газом включно.

Юридичне значення договору постачання газу полягає у тому, що за відсутності у споживача договору постачання природного газу та/або виділених його постачальником підтверджених обсягів

для потреб споживача на відповідний календарний період споживач не має права використовувати (споживати) природний газ із газорозподільної системи.

IV. УМОВИ ДОГОВОРІВ ПРО РОЗПОДІЛ ТА ПОСТАЧАННЯ ГАЗУ

Умови договору розподілу газу визначені у Типовому договорі розподілу природного газу. Істотними умовами цього договору є предмет, права та обов'язки сторін, відповідальність сторін.

Оператор ГРМ (виконавець послуги) зобов'язується: розміщувати на власному сайті типовий договір розподілу газу, його умови та діючі тарифи; забезпечити можливість цілодобового доступу споживача до газорозподільної системи в межах величини приєднаної потужності його об'єкта та передачу належних споживачу об'ємів (обсягів) природного газу; проводити на вимогу споживача перевірку роботи комерційного вузла обліку (лічильника газу) у порядку, визначеному Кодексом газорозподільних систем тощо. Оператор ГРМ має право: отримувати від споживача оплату за надані послуги; безперешкодного та безкоштовного доступу на територію та земельну ділянку споживача, де розташована газорозподільна система, та/або газове обладнання споживача, та/або комерційний вузол обліку; встановлювати на комерційному вузлу обліку (лічильнику газу) засоби дистанційної передачі даних та/або дублюючі чи контрольні засоби вимірювальної техніки, якщо такі заходи здійснюються за рахунок та силами оператора ГРМ тощо. Слід звернути увагу, що встановлення оператором ГРМ на комерційному вузлу обліку (лічильнику газу) засобу дистанційної передачі даних є його правом, а не обов'язком, тому оператор ГРМ має

право вимагати від споживача встановлення такого засобу.

Споживач за договором розподілу газу має право: на отримання цілодобового доступу до газорозподільної системи; перерахування вартості наданих послуг; вимагати письмову форму договору; ініціювати перевірку комерційного вузла обліку; звертатися до оператора ГРМ зі скаргами та пропозиціями; на отримання компенсації у разі невідповідності якості природного газу визначеним параметрам тощо. Споживач зобов'язується: здійснювати розрахунки за отриману послугу; не перешкоджати оператору ГРМ у здійсненні заходів щодо вдосконалення обліку природного газу для точності виміру обсягів розподілу та споживання природного газу, у тому числі встановлення дистанційної передачі даних, встановлення дублюючих засобів вимірювальної техніки чи монтажу окремих закладних частин для можливості їх встановлення за рахунок оператора ГРМ; не допускати несанкціонованого відбору природного газу, виконувати інші обов'язки, встановлені договором розподілу газу.

Відповідальність сторін за цим договором залежить від виду споживача (побутовий чи не побутовий). У разі порушення споживачем, що не є побутовим, строків оплати за договором він сплачує пеню у розмірі подвійної облікової ставки Національного банку України, що діяла в період, за який сплачується пеня, від суми простроченого платежу за кожен день прострочення платежу. У разі порушення споживачем, що є побутовим, строків оплати за цим договором він сплачує пеню в розмірі 0,01 відсотка суми боргу за кожен день прострочення. Загальний розмір нарахованої пені не може перевищувати 100 відсотків загальної суми боргу. Нарахування пені на заборгованість

споживачів, що є побутовими, здійснюється з 1 травня 2019 року.

Оператор ГРМ має право припинити обмежити розподіл природного газу споживачу у разі несвоєчасної та/або неповної оплати послуг за цим договором; відсутності споживача в Реєстрі споживачів будь-якого постачальника у розрахунковому періоді; письмової заяви про припинення газопостачання; несанкціонованого відбору природного газу, крім перевищення добового підтвердженого обсягу природного газу; визнання в установленому порядку аварійним стану газорозподільної системи; відмови споживача від встановлення лічильника газу, що здійснюється за ініціативи та за кошти оператора ГРМ; відмови представникам оператора ГРМ в доступі на об'єкти або земельні ділянки споживача, де розташована газорозподільна система та/або газове обладнання, та/або комерційний вузол обліку газу, для здійснення контролю відповідності встановленого газоспоживаючого обладнання проектній документації, обстеження газових систем.

Відновлення газопостачання здійснюється оператором ГРМ протягом двох робочих днів у містах та п'яти календарних днів у сільській місцевості за письмовим зверненням споживача про відновлення газопостачання та після усунення порушень (за їх наявності) і відшкодування витрат на припинення та відновлення газопостачання.

Умови договору постачання природного газу визначені Правилами постачання природного газу та Типовим договором постачання природного газу побутовим споживачам. За цим договором постачальник зобов'язаний: забезпечувати постачання природного газу на умовах, визначених договором постачання природного газу; своєчасно надавати споживачу достовірну інформацію, у тому числі передбачену Законом України

«Про особливості доступу до інформації у сферах постачання електричної енергії, природного газу, теплопостачання, централізованого постачання гарячої води, централізованого питного водопостачання та водовідведення», а також дані про фактичні нарахування (обсяг та вартість) за послуги з газопостачання, щоб дати можливість споживачеві регулювати власне споживання природного газу. Заходи щодо надання інформації для споживача мають бути передбачені у договорі постачання природного газу; дотримуватися мінімальних стандартів та вимог до якості обслуговування споживачів природного газу та виконувати інші обов'язки. Споживач зобов'язується: забезпечувати дотримання дисципліни відбору (споживання) природного газу в обсягах та на умовах, визначених договорами; своєчасно та в повному обсязі сплачувати за поставлений природний газ на умовах, визначених договорами; забезпечувати допуск представників постачальника за пред'явленням службового посвідчення на територію власних об'єктів для звірки даних фактичного споживання природного газу; самостійно обмежувати (припиняти) споживання природного газу у випадках: порушення строків оплати за договором на постачання природного газу; відсутності споживача у розрахунковому періоді в Реєстрі будь-якого постачальника на інформаційній платформі оператора ГТС. Споживач має право: на одночасне укладення декількох договорів постачання природного газу, але на різні розрахункові періоди; самостійно припиняти (обмежувати) відбір природного газу для власних потреб з дотриманням вимог чинного законодавства, про що повинен письмово повідомляти всіх суб'єктів ринку природного газу, з якими укладено відповідні договори; вимагати поновлення постачання природного газу

в установленому порядку після усунення порушень і компенсації оплати послуг за відключення та підключення, якщо припинення газопостачання відбулося без розірвання договору постачання природного газу тощо. Якщо споживач не здійснив оплату за газ протягом десяти днів після встановленого строку, постачальник має право здійснити заходи з припинення постачання природного газу.

У разі виникнення у споживача заборгованості за послуги з газопостачання споживач повинен звернутися до постачальника із заявою про складення графіка погашення заборгованості на строк не більше 12 місяців та за вимогою постачальника подати довідки, що підтверджують неплатоспроможність споживача. Графік погашення заборгованості оформлюється додатком до договору постачання газу. При цьому споживач повинен сплачувати заборгованість та поточні платежі.

Постачання природного газу здійснюється за умови його комерційного обліку: для населення, що проживає у квартирах та приватних будинках, у яких природний газ використовується: комплексно, у тому числі для опалення, — з 1 січня 2012 року; для підігріву води та приготування їжі — з 1 січня 2016 року; тільки для приготування їжі — з 1 січня 2021 року. З метою забезпечення комерційного обліку природного газу для населення суб'єкти господарювання, що здійснюють розподіл природного газу на відповідній території, оснащують споживачів природного газу — фізичних осіб (населення) індивідуальними лічильниками газу (ст. 2 Закону України «Про забезпечення комерційного обліку природного газу») [9]. Якщо у визначені строки не буде встановлено лічильник, то газопостачання припиняється. ★

Список використаних джерел

МОН № 5 (101), жовтень, 2018 р.

1. Про житлово-комунальні послуги: Закон України від 09.11.2017 р. № 2189-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2189-19>
2. Про ринок природного газу: Закон України від 09.04. 2015 № 329-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/329-19>
3. Кодекс газорозподільних систем: постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 30.09.2015 № 2494 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1379-15?find=1&text=%E2%F3%E7%EE%EB#w11>
4. Про затвердження Правил постачання природного газу: постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 30.09.2015 № 2496 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1382-15>
5. Про затвердження Типового договору постачання природного газу побутовим споживачам: постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 30.09.2015 № 2500 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1386-15>
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення: постанова Верховної Ради Української РСР від 07.12.1984 № 8074-10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10?find=1&text=%E3%E0%E7#w11>
8. Про затвердження Типового договору розподілу природного газу: постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 30.09.2015 № 2498 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1384-15>
9. Про забезпечення комерційного обліку природного газу: Закон України від 16.06.2011 № 3533-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3533-17>